

СТРАТЕГІЯ, ЗМІСТ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ З ВИЩОЮ ТЕХНІЧНОЮ ОСВІТОЮ

УДК 372.881.111.1

О. С. Черняхів, асп.

РОЛЬ СИТУАТИВНОСТІ В НАВЧАННІ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ

Розглянуто та проаналізовано роль ситуативності — однієї із основних психологічних особливостей мовленнєвої діяльності — у процесі навчання іншомовного професійно орієнтованого діалогічного мовлення, у формуванні мотиваційного аспекту та комунікативної компетенції майбутніх фахівців з огляду на комунікативну методику навчання іноземної мови.

Вступ

Сьогодні розвинені країни розглядають проблему підвищення якості освіти як одне з головних завдань політики в області вищої освіти, тому гарантування якості професійної підготовки, яка забезпечувала б конкурентоспроможність випускника на міжнародному ринку праці, здобуває щораз більше прихильників в усьому світі. У зв'язку із розширенням і поглибленням ділових і науково-виробничих контактів із зарубіжними країнами більшого значення надається вивченню іноземних мов.

Ринок праці висуває свої вимоги до якості знань і рівня підготовки фахівців. Професійно орієнтоване навчання іноземної мови базується на врахуванні потреб студентів у вивченні іноземної мови і є продиктованим особливостями майбутньої професії або спеціальності [10, с. 5], у наш час визнається пріоритетним напрямком в оновленні освіти. З'явилася нагальна потреба по-новому поглянути на процес навчання загалом і на навчання іноземної мови зокрема. Іншомовне спілкування стає суттєвим компонентом професійної діяльності спеціалістів. Для спеціалістів з вищою освітою знання іноземної мови стає не тільки засобом отримання інформації з оригінальних джерел, але й засобом професійної комунікації. Розглядаючи іноземну мову як засіб формування професійної спрямованості майбутнього спеціаліста, Є. В. Роціна зазначає, що під час вивчення професійно орієнтованого мовного матеріалу встановлюється двосторонній зв'язок між прагненням студента здобути спеціалізовані знання та успішністю оволодіння мовою [7, с. 128].

Зміна соціального замовлення на володіння іноземною мовою визначила нові підходи до мети навчання, до визначення навчального процесу як іншомовної мовленнєво-розумової діяльності, поставила вимогу переосмислення сучасної моделі методичної концепції навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі.

Як зазначає відомий дослідник проблем психології вищої освіти А. А. Вербицький, до основних сучасних тенденцій розвитку вищої освіти належать такі:

— перехід від інформативних до активних методів навчання із залученням у діяльність навчальних елементів проблемності, наукового пошуку, різноманітних форм самостійної роботи — перехід від школи відтворення до школи розуміння, школи мислення;

— перехід до такої організації взаємодії педагога та студента, в якій акцент перенесено з навчальної діяльності викладача на пізнавальну діяльність студента. Головна мета освіти розглядається як формування здатності до активної діяльності. Це, зокрема, значить, що самі знання перетворюються на засіб розвитку особистості студента [9, с. 45].

Педагогічні інновації у практиці підготовки фахівців мають бути послідовно проведені в усіх формах роботи з ними і охоплювати як загально-методичні рівні навчального процесу (нові навчально-методичні матеріали, нові методи тестування, використання сучасних інформаційних і кому-

нікаційних технологій, діалогічний метод), так і його практичні ланки, які дозволяють об'єднувати воедино теорію і підготовку безпосередньо на робочих місцях, формувати підприємницькі навички, ініціативність. Процес оволодіння іноземною мовою розглядається як процес набуття комунікативної компетенції — сукупності знань і умінь учасників міжкультурної комунікації, інтеракції в цілому, у спілкуванні в різноманітних умовах (ситуаціях) із різними комунікантами [3, с. 77] — рівень якої повинен бути не нижче за того, що дозволяє використовувати мову практично, а метою навчання є засвоєння і володіння іноземною мовою як засобом вираження своїх думок. Свідченням вищесказаного можуть бути вимоги програми з англійської мови для професійного спілкування English for Specific Purposes (ESP). Майбутній фахівець має вміти реагувати на основні ідеї та розпізнавати суттєво важливу інформацію під час детальних обговорень, дискусій, офіційних перемовин, лекцій, бесід, що пов'язані з навчанням та професією; чітко висловлюватися стосовно актуальних тем в академічному та професійному житті; поводитися адекватно у типових академічних і професійних ситуаціях; телефонувати стосовно академічних і професійних питань, висловлювати думки щодо змісту автентичних радіо- і телевізійних програм, пов'язаних з академічною та професійною сферами діяльності; реагувати на оголошення, доволі складні повідомлення та інструкції в академічному і професійному середовищі; адекватно реагувати на позицію/погляд співрозмовника; пристосовуватися до змін, які зазвичай трапляються під час бесіди й стосуються її напрямку, стилю та основних наголосів; виконувати низку мовленнєвих функцій і реагувати на них, гнучко користуючись загальноживаними фразами [16, с. 9]. На думку фахівців, студенти мають оволодіти іноземною мовою на рівні B2 (Vantage – просунутий), який вимагає від них оволодіння навичками та вміннями брати участь у діалозі з достатнім ступенем невимушеності й спонтанності, щоб відбувалася природна інтеракція з носіями мови; можуть брати активну участь у дискусії у знайомих контекстах, викладаючи й захищаючи свої погляди [2, с. 35].

З огляду на вищезгадані вимоги сучасної програми з англійської мови для професійного спілкування (ESP) постає питання про ефективність навчання професійно орієнтованого діалогічного мовлення, а саме: питання відбору та організації навчального матеріалу, його мотиваційний потенціал та спосіб презентації цього навчального матеріалу.

Метою дослідження є аналіз ролі ситуативності як однієї із основних психологічних особливостей мовленнєвої діяльності і одного, на нашу думку, з найважливіших компонентів і передумов ефективного навчання професійно орієнтованого діалогічного мовлення в процесі відбору навчального матеріалу, його організації та презентації. Актуальність дослідження полягає у виявленні та аналізі ролі ситуативності для створення навчальних діалогів у професійній мовленнєвій діяльності майбутніх фахівців інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, які відповідали б вимогам сучасної програми з англійської мови для професійного спілкування (ESP).

Питаннями навчальних діалогів, які базуються на комунікативних засадах, займалася низка видатних педагогів, психологів та методистів минулих років і сьогодні: Артемов В. А., Бех П. О., Биркун Л. В., Близнюк О. І., Панова Л. С., Гордій О. М., Леонтьєв А. А., Пассов Є. І., Перкас С. В., Петровська Л. А., Романенко Т. Л., Тешева М. М. та ін.

Але на сьогодні питання ефективного навчання професійно орієнтованого діалогічного мовлення в контексті комунікативної методики з урахуванням вимог сучасної програми з англійської мови для професійного спілкування (ESP) лишається недостатньо вивченим. Крім того, аналіз і систематизація знань про ситуативність мовлення у навчанні професійно орієнтованого іншомовного діалогічного мовлення та її роль у формуванні навичок професійного спілкування допоможе в майбутньому розробити програму ефективного навчання професійно орієнтованого іншомовного діалогічного мовлення засобами мультимедіа — сукупність комп'ютерних технологій, які водночас використовують декілька інформаційних середовищ: графіку, текст, відео, анімацію, звукові ефекти, високоякісний звуковий супровід [18, с. 358]. У цьому і полягає науковий інтерес дослідження.

Комунікативність у мовленні

Комунікативний підхід є пріоритетним у теорії та практиці навчання мов. Принцип комунікативності передбачає побудову процесу навчання іноземної мови як моделі процесу реальної комунікації (Ю. І. Пассов).

На думку Л. А. Петровської, у процесі формування комунікативної компетенції спеціаліста не-

обхідним є використання всього набору «засобів, орієнтованих як на розвиток суб'єкт-суб'єктних, продуктивних, особистих сторін спілкування, так і його суб'єкт-об'єктних, репродуктивних, операційних складових» [15]. Принцип комунікативності має на увазі збереження в навчально-мовленнєвій практиці основних характеристик і умов природного процесу спілкування: вмотивованість висловлювань, їх спрямування на конкретну особу, ситуативність, варіативність, емоційне забарвлення тощо.

Отже, реалізація комунікативного підходу в навчальному процесі з іноземної мови означає, що формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь відбувається через здійснення спеціалістом іншомовної мовленнєвої діяльності. Іншими словами, оволодіння засобами спілкування (фонетичними, лексичними, граматичними) спрямоване на їхнє практичне застосування у процесі спілкування.

Зв'язок вмотивованості та ситуативності мовлення

Природний процес мовлення завжди вмотивований. У природному акті комунікації людина висловлюється лише в тому випадку, коли в неї виникає потреба, зумовлена певними обставинами реальності та стосунками людей, які спілкуються.

Проте процес навчання не може повністю збігатися з процесом комунікації, який має місце в реальному житті, оскільки навчання іноземної мови в навчальних закладах відбувається в умовах різномовного оточення. Тому йдеться тільки про максимальне зближення процесів навчання і реального спілкування за такими параметрами, як комунікативно-вмотивована мовленнєва поведінка викладача та студентів і предметність процесу спілкування, що забезпечується ретельним відбором комунікативно-мовленнєвих намірів, тем, ситуацій, які віддзеркалюють інтереси та потреби студентів. Звісно, що в умовах навчання мотив сам по собі виникає далеко не завжди. Отже, необхідно створити умови, за яких у студентів з'явилось б бажання та потреба щось сказати, передати почуття. Комунікативне завдання виникає на основі комунікативної ситуації як сукупність обставин дійсності, які спонукають індивіда до участі в мовленнєвому контакті. У ході вирішення комунікативних завдань одночасно відбувається як стимулювання розумової діяльності і пізнавальний пошук того, хто говорить, так і становлення власне мовленнєвого вміння.

З огляду на той факт, що природний процес говоріння відбувається за умов внутрішньої чи зовнішньої потреби, то саме потреба та внутрішнє бажання висловитися є необхідною умовою спілкування іноземною мовою. Для того, щоб створити мотивацію спілкування іноземною мовою в навчальних умовах, потрібно використовувати ситуацію: мотив приховано в ситуації [17, с. 124].

Ситуативність крізь призму комунікативного методу навчання

З вищесказаного випливає той факт, що ситуативність мовлення є однією з найважливіших психологічних особливостей діалогічного мовлення та одним із основних принципів навчання говоріння.

Ситуативність як принцип означає, що все навчання говорінню відбувається на основі і за допомогою ситуацій. До того ж визначення поняття «ситуація» в комунікативній методиці навчання іншомовного говоріння істинно різниться від інших визначень.

— Ситуація як основа навчання — це така динамічна система відносин тих людей, що спілкуються, яка, завдяки її відображеності у свідомості, народжує особистісну потребу в цілеспрямованій діяльності і живить цю діяльність.

— Ситуація як основа відбору і організації мовного матеріалу.

Думку про залежність мовного матеріалу від ситуації висловлювали багато авторів. Так В. А. Артемов писав: «Усі мовні особливості мовлення в кінцевому рахунку зумовлені ситуацією» [1].

Тема є свого роду змістовним компонентом ситуації, ситуація «живиться» темою, але не однією, а кількома: комбінації залежать від основних стосунків комунікантів. У даному контексті мова йде не про тематичність ситуації, а про їх змістовність.

Головна розбіжність між ситуацією і темою полягає не в обсязі охоплення діяльності («ситуація — частина теми», чи навпаки). Ситуація — це те, що породило проблему для об'єкта навчання в певний момент дійсності. Тема ж — це потенційний запас соціального досвіду, ще не включеного в контекст особистісної діяльності.

Під час навчання говоріння у вищій школі соціальні контакти вторинні порівняно із ситуація-

ми. Тому повинна відбутися переорієнтація у змісті відбору і організації матеріалу для навчання.

— Ситуація як спосіб презентації матеріалу. Під презентацією розуміємо показ функціонування в говорінні якогось мовного зразка, у процесі чого відбувається перше знайомство майбутніх фахівців із новим матеріалом. Важлива умова ознайомлення з новим мовним зразком полягає в ситуативності представлення навчального матеріалу, тобто вищезгаданого нового мовного зразка. Іншими словами, введення нового мовного зразка має відбуватися саме в умовах ситуації.

Не завжди граматично та лексично правильно сконструйоване іноземною мовою речення є ситуативним. Між тим, говорінню неможливо навчити поза ситуацією. Мовні одиниці, вимовлені чи сприйняті поза ситуацією, не залишаються в пам'яті, бо є незначущими для людини. Якщо ж вони навіть і залишаються в пам'яті, то користі від них мало, оскільки, не вживаючись в контексті тієї чи іншої ситуації, вони позбавляються здатності до переносу: об'єкт навчання (майбутній фахівець) володіє знанням, але не в змозі його використати.

— Ситуація як умова формування навичок. Щодо якості навички зазначимо, що практичної гнучкості вона набуває у процесі її формування, а саме за умов ситуативності навчання.

Ситуативність у професійно орієнтованому говорінні

Існує чітке співвідношення діалогічного мовлення із ситуацією, що, однак, не слід розуміти буквально. Справа в тому, як зазначає Ю. І. Пассов, що власне зовнішніх обставин ситуації в момент мовлення може не бути, проте вони існують у свідомості комунікантів [11]. Це можуть бути якісь минулі події, відомі лише співрозмовникам, їхні переживання, життєвий досвід, спільні відомості.

Основу мовленнєвої ситуації становить певна проблема, що відображається в комунікативному завданні, яке, у свою чергу, дає змогу ефективно скерувати мовленнєву поведінку студентів для досягнення мети спілкування.

Проблема, яку загалом можна описати як дефіцит інформації, протиріччя у способі виконання будь-якої діяльності, є стрижнем ситуацій, які називають проблемними.

Для передачі складного предметного змісту необхідно володіти численним запасом засобів для вираження різноманітних намірів — від оцінки до контраргументації. Вищесказане переконує в необхідності, по-перше, використовувати обговорення проблем у ролі засобу розвитку іншомовного мовлення студентів. І по-друге, визначивши співвідношення проблемності форми і проблемності змісту, навчитися оптимізувати процес формування і вдосконалення мовленнєвих умінь студентів.

Процес ефективного навчання професійно орієнтованого іншомовного говоріння є багатоаспектним і передбачає гармонійне поєднання набуття навичок та вмінь професійно орієнтованого говоріння із розвитком особистісних якостей студента, знанням культури країни, мова якої вивчається, та набуттям спеціальних навичок, які базуються на професійних та лінгвістичних знаннях. З огляду на вищесказане нас цікавлять не будь-які ситуації дійсності, а лише такі, що спонукають до мовлення. Такі ситуації називають мовленнєвими або комунікативними. Вони завжди містять у собі стимул до мовлення. Ю. І. Пассов [13, с. 58—61] вказує на два основних типи мотивації, а саме: комунікативну, яка забезпечує ініціативну участь людини у спілкуванні, та, згідно з П. М. Якобсоном, операційно-інструментальну мотивацію, коли вчитися спонукає сам процес навчання, а в ролі стимулів виступають умови організації діяльності [12, с. 59]. Навчання студентів обговоренню проблем базується на навчальній комунікативній ситуації. Проте, не кожна навчальна комунікативна ситуація відповідає умовам організації обговорення. Тому, насамперед, проаналізуємо описані в методиці види комунікативних ситуацій. Поділяючи комунікативні ситуації на стандартні (стабільні) і нестандартні (варіабельні), методисти вважають, що у стандартних комунікативних ситуаціях мовленнєва поведінка комунікантів чітко визначена і регламентована [13, с. 27]. Такі комунікативні ситуації, звісно, чітко зумовлюють мовленнєву діяльність і стратегію поведінки комунікантів і є «типовими, такими, що повторюються в багатьох випадках міжкультурного спілкування, які характеризуються використанням стандартних мовленнєвих засобів у стандартних ситуаціях (знайомство, привітання, прощання, висловлення співчуття, втішання, заповнення анкети тощо)» [3, с. 155], тоді як нестандартні комунікативні ситуації — нетипові, поодинокі, такі, що не повторюються багаторазово і характеризуються творчим підходом, використанням нестандартних мовленнєвих засобів [3, с. 155].

Особливістю моделювання комунікативних ситуацій під час професійно орієнтованого навчан-

ня є те, що викладач повинен створювати такі навчальні ситуації, які, з одного боку, мають професійну значимість для студентів, задовольняють їхній пізнавальний інтерес з фахового спрямування підготовки у ВНЗ, а з іншого — дають змогу розкрити і реалізувати іншомовні комунікативні здібності, необхідні в діяльності фахівців певної галузі, тобто їх вміння розпочати й вести бесіду, правильно висловлювати та аргументувати свої погляди на ту чи іншу проблему, дізнатися про думку співрозмовника, поцікавитися інформацією, уточнити факти чи дані, попросити в чомусь допомогти чи запропонувати свою допомогу тощо. Тобто, з огляду на вищесказане, ми стверджуємо, що навчальні комунікативні ситуації повинні бути в рівній мірі як стандартними, так і нестандартними, тим самим максимально наближуючи аудиторний акт діалогічного мовлення до природного процесу комунікації. Щоб спонукати студентів до професійно орієнтованої мовленнєвої діяльності та використання необхідного іншомовного навчального матеріалу під час такої діяльності, їм потрібно створювати і пропонувати такі мовленнєві та немовленнєві обставини й умови, в яких вони могли б реально опинитися і вчинити так чи інакше. Прикладами таких обставин можуть бути такі: «Applying for a job», «PC OS upgrade», «Buying/Selling computers/laptops», «Computer rendering services», «Brand-new technologies: Pros and Cons» тощо.

Практичне оволодіння іноземною мовою становить лише одну сторону професійно орієнтованого навчання даного предмету. Як зазначає А. А. Рибкіна, іноземна мова може стати не лише об'єктом засвоєння, але й засобом розвитку професійних умінь. Це, у свою чергу, передбачає той факт, що «професійна орієнтованість» навчання іноземного говоріння містить не один компонент — професійно орієнтоване спрямування змісту навчального матеріалу, а декілька. Отже, професійно орієнтоване навчання передбачає не лише специфічний зміст навчальних матеріалів, а й специфічну діяльність, що містить способи та операції, які формують професійні уміння.

Перспективність врахування особливостей побудови професійно орієнтованих навчальних ситуацій у навчанні професійно спрямованої іншомовної діяльності: по-перше, потребує інтеграції дисципліни «іноземна мова» із профілюючими дисциплінами; по-друге, ставить перед викладачем іноземної мови завдання навчити майбутнього спеціаліста на основі міжпредметних зв'язків використовувати іноземну мову як засіб систематичного поповнення своїх професійних знань, а також як засіб формування професійних умінь та навичок; по-третє, передбачає використання форм та методів навчання, які здатні забезпечити формування необхідних професійних умінь та навичок майбутнього спеціаліста [7, с. 130]. Тому проблематика, яка буде спонукати студента до професійно орієнтованого мовлення, закладається у створенні ситуативних діалогічних завдань, які будуть орієнтовані на вирішення професійних завдань.

Професійно орієнтована комунікативна навчальна ситуація своїм динамізмом та новизною детермінує реалізацію мовленнєвої поведінки співрозмовників залежно від тих соціально-комунікативних ролей, в яких опиняються її учасники. Чинник рольового навчання є провідним у теорії комунікативного методу, тому що гра дає змогу студентам легко входити в контакт з ігровими партнерами, знаходити взаєморозуміння і відчувати їх підтримку, сміливо виявляти свої емоції та почуття, а також стимулює формування моральних цінностей і світогляду.

У цілому, використання проблемних комунікативних ситуацій в навчанні іншомовного професійно орієнтованого спілкування сприяє не тільки успішному розвитку комунікативної компетенції студентів, але також стимулює формування моральних цінностей і світогляду майбутніх спеціалістів. Тому виникає потреба в моделюванні комунікативних ситуацій і реалізації їх у рольових і ділових іграх, які дають можливість студентам як суб'єктам навчальної діяльності усвідомити процесуальний і змістовий аспекти професійно орієнтованого спілкування, виявити свою творчу індивідуальність, удосконалити свої комунікативні та організаційні здібності.

Висновки

Дослідивши роль ситуативності у ефективності навчання професійно орієнтованого діалогічного мовлення майбутніх спеціалістів ми можемо зробити ряд висновків. Ситуативність становить:

— основу навчання професійно орієнтованого спілкування через активізацію мовленнєво-розумової діяльності студентів, стимуляцію та мотивацію до здобуття необхідного для майбутньої професійної діяльності досвіду професійно орієнтованого спілкування, прогресію формування

гнучкості мовленнєвих навичок, як мовних так і соціокультурних;

— основу відбору та організації навчального матеріалу через обумовлення змісту навчального матеріалу, відображення професійних інтересів та потреб студентів як майбутніх спеціалістів;

— основу презентації професійно орієнтованого навчального матеріалу через максимальне наближення аудиторних умов спілкування до реальних і подальшої практичної здатності застосування набутих навичок професійно орієнтованого говоріння в академічному та професійному оточенні.

З огляду на те, що Україна заявила про свій намір стати рівноправним партнером в рамках Болонського процесу та здійснювати навчальний процес відповідно до європейських стандартів володіння мовою, а також той факт, що створення до 2010 року Європейського простору вищої освіти (Болонья, 1999 рік) висуває складні завдання щодо збільшення мобільності студентів, ефективнішого міжнародного спілкування, легшого доступу до інформації та глибшого взаєморозуміння, ми вважаємо навчання професійно орієнтованого іншомовного діалогічного мовлення основним напрямком професійної освіти сьогодення. Оскільки навчання професійно орієнтованого діалогічного мовлення й комунікації в цілому неможливе без урахування професійного спрямування підготовки студента, тобто його фахових знань і його професійних потреб та інтересів, тому саме роль ситуативності спілкування як основи навчання, відбору, організації та презентації навчального матеріалу в навчанні професійно орієнтованого іншомовного діалогічного мовлення стала об'єктом нашого дослідження. Окрім того, в умовах створення єдиного простору вищої освіти та впровадження новітніх мультимедійних технологій в навчання іноземної мови, ми вважаємо, що врахування ситуативності як одного із природних факторів генерації потреби спілкування, а також її виняткової важливості для здійснення навчання іншомовного говоріння, і професійно орієнтованого зокрема, допоможуть розробити ефективну систему навчання професійно орієнтованого діалогічного мовлення засобами мультимедіа.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Артемов В. А. Психология обучения иностранным языкам / В. А. Артемов. — М. : Просвещение, 1969. — 279 с.
2. Алхазішвили А. А. Основы овладения устной иностранной речью / А. А. Алхазішвили. — М. : Просвещение, 1988. — 125 с.
3. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. — К. : Довіра, 2007. — 205 с. — ISBN 978-966-507-211-9.
4. Бех П. О. Концепція викладання іноземних мов в Україні / П. О. Бех, Л. В. Биркун // Іноземні мови. — 1996. — № 2 — С. 3—8.
5. Близнюк О. І. Організація парної роботи учнів на уроках англійської мови з основою на зображальну наочність / О. І. Близнюк, Л. С. Панова // Іноземна мова. — 2001. — № 3. — С. 8—9.
6. Гордій О. М. Проблемні комунікативні ситуації та діалогічне мовлення як основа розвитку творчого мислення у вивченні іноземних мов / О. М. Гордій // Наука та практика—2007 : матер. наук. Інтернет-конф. 11—15 лютого 2007 р. : тези допов. — [Електронний ресурс] — [Громадська асоціація «Аграрна наука»] — Режим доступу до статті : <http://www.pdaa.com.ua/nr/publ200701.htm>.
7. Исаева О. Н. Сущность профессионально-ориентированного обучения студентов-нефилологов иностранному языку / О. Н. Исаева // Вестник СамГУ. — № 1. — 2008. — С. 286—294.
8. Леонтьев А. А. Речь и общение / А. А. Леонтьев // Иностран. яз. в школе. — 1974. — № 6. — С. 80—85.
9. Новиков А. М. Профессиональное образование в России / А. М. Новиков. — М. : ИЦП НПО РАО, 1997. — 45 с.
10. Образцов П. И. Профессионально ориентированное обучение иностранному языку на неязыковых факультетах вузов / П. И. Образцов, О. Ю. Иванова. — Орел: ОГУ, 2005. — 114 с.
11. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иностранному говорению / Е. И. Пассов. — 2-е изд. — М. : Просвещение, 1991. — 223 с.
12. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е. И. Пассов. — М. : Рус. яз., 1989. — 276 с.
13. Пассов Е. И. Основы методики обучения иностранным языкам : учебное издание / Е. И. Пассов. — М. : Рус. яз., 1977. — 216 с.
14. Перкас С. В. Учебный диалог на уроках английского языка / С. В. Перкас // ИЯШ. — 2000. — № 5. — С. 36—38.
15. Петровская Л. А. Общение — Компетентность — Тренинг / Л. А. Петровская. — М. : Изд-во «Смысл», 2007. — 686 с.
16. Програма з англійської мови для професійного спілкування / [Г. С. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок та ін.] — К. : Ленвіт, 2005. — 119 с.
17. Рогова Т. В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Т. В. Рогова, Ф. М. Рабинович, Т. Е. Сахарова. — М. : Просвещение, 1991. — 287 с.

18. Розина И. Н. Педагогическая компьютерно-опосредованная коммуникация: теория и практика / И. Н. Розина. — М. : Логос. — 2005. — 437 с.
19. Романенко Т. Л. Моделивання комунікативних ситуацій для формування вмінь іноземного ділового спілкування / Т. Л. Романенко // Українська наука в мережі Інтернет: Матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. — [Електронний ресурс] — Режим доступу до статті: <http://intkonf.org/category/arhiv/ukrayinska-nauka-v-merezhi-internet/pedagogika/>.
20. Тешева М. М. Применение активных методов при обучении английскому языку / М. М. Тешева // Вестник Адыгейского государственного университета [Сетевое электронное научное издание]. — 2005. — № 1. — ISSN 1999-7159 — Режим доступу до статті : <http://www.vestnik.adygnet.ru/?2005.1>.

Рекомендована кафедрою іноземних мов

Надійшла до редакції 21.09.09
Рекомендована до друку 26.11.09

Черняхович Ольга Сергіївна — аспірантка.

Кафедра зв'язків із громадськістю, психології та педагогіки, Національний університет «Києво-Могилянська Академія»